

Wprowadzenie do części historycznej

JOANNA WOJDON¹

ORCID: [0000-0003-2681-1226](https://orcid.org/0000-0003-2681-1226)

Uniwersytet Wrocławski

Głównym tematem X dorocznej konferencji Komitetu Badań nad Migracjami Polskiej Akademii Nauk, która odbyła się 16–18 września 2021 r. w Gdańsku, było *Pogranicze – zmiana i kontynuacja w obliczu spotkania z odmiennością*. Jako wiceprzewodnicząca Komitetu w kadencji 2020–2022 odpowiedzialna za jego Sekcję badań nad diasporą polską zaproponowałam sesję, która przybliżyłaby i uczciła polskiego (i amerykańskiego) nestora badań nad pograniczami – profesora Zbigniewa Antoniego Kruszewskiego. To z tej właśnie sesji pochodzą trzy z czterech tekstów dotyczących Profesora zamieszczonych w niniejszym tomie. Ukazują one jego sylwetkę z różnych perspektyw badawczych, ale także osobistych, odmiennych doświadczeń życiowych – w tym wieku, płci, dorobku naukowego i bieżących projektów, a także relacji z bohaterem. Profesor Kruszewski czynnie uczestniczył bowiem w powstawaniu opracowań na swój temat, udzielając obszernych wywiadów i konsultacji.

Książka Beaty Halickiej, będąca podstawą jej artykułu, jest oryginalnym w polskiej historiografii podejściem do biografistyki: oparta bowiem została na wywiadzie-rzecz z bohaterem, a jednak to Beata Halicka figuruje jako jej autorka i to ona, a nie Profesor, prowadzi narrację i bierze odpowiedzialność za całość przekazu². Jej nowy artykuł, choć w dalszym ciągu odwołuje się do materiałów zebranych przy tworzeniu poprzedniej pracy stawia nowe pytania i wyciąga nowe wnioski dotyczące Zbigniewa Kruszewskiego jako człowieka pogranicza. Można go zatem potraktować jako jeszcze jedno ciekawe podejście metodologiczne do materiału źródłowego pozyskanego

¹ Kontakt: joanna.wojdon@uwr.edu.pl

² Beata Halicka, *Życie na pograniczach: Zbigniew Anthony Kruszewski: biografia*. Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk, 2019.

metodą *oral history*, a także jako pogłębioną autorefleksję nad własną narracją sprzed kilku lat – którą, *notabene*, Autorka miała już okazję przepracować przygotowując angielskie wydanie swojej książki³.

Również Sławomir Łukasiewicz rozmawiał przed kilku laty z Profesorem Kruszewskim, przygotowując rozprawę poświęconą ruchowi Niepodległość i Demokracja⁴. On także wraca do swoich ówczesnych ustaleń, poszerza jednak bazę źródłową, a biografię amerykańską Zbigniewa Kruszewskiego wykorzystuje, aby pokazać dylematy przed którymi stali młodzi polscy imigranci, chcący w Stanach Zjednoczonych łączyć kariery osobiste ze służbą dla sprawy polskiej, mając jednak na uwadze nie tylko wzniosłe ideały, lecz także skuteczność działania.

Michał Wójciuk spotkał się z Prof. Kruszewskim dopiero podczas gdańskiej konferencji. Mimo to reakcję Zbigniewa Kruszewskiego na referat, szczegółowo charakteryzujący jego udział w powstaniu, widoczne na twarzy zaangażowanie w opowieść, a wręcz wzruszenie, można potraktować jako świadectwo tego, że zadanie odtworzenia tego najwcześniejszego etapu biografii w pełni się powiodło. Tego rodzaju informacja zwrotna ze strony „źródła” (ale niebezpośrednio przekazującego dane) to prawdziwa gratka dla badacza przeszłości. Choć krytyczni Czytelnicy mogliby uznać, że doświadczenia powstańcze są tylko luźno związane z kwestiami migracji, to jednak po pierwsze trudno nie docenić ich wpływu na kształtowanie osobowości i całe dorosłe życie bohatera, po drugie zaś – jak pokazuje M. Wójciuk – po upadku powstania doświadczenie migracji stało się chlebem powszednim wielu byłych żołnierzy, choć dotąd raczej umykało uwadze badaczy tego zrywu.

Każdy z autorów sygnalizuje perspektywy dalszych czy zupełnie nowych poszukiwań i powiązania biografii Profesora z całym wachlarzem wątków i problemów badawczych, obejmujących zarówno nauki historyczne, jak i politologiczne czy socjologiczne, psychologiczne i inne. We wszystkich przejawiają się także motywy migracji i badań nad migracjami w ich wymiarze jednostkowym i zbiorowym. W tym sensie w cykl dobrze wpisuje się zapis rozmowy z Mariuszem Olczakiem, dyrektorem Archiwum Akt Nowych, do którego swoją spuściznę przekazał Zbigniew A. Kruszewski. Rozmowa ta stała się pretekstem do przedstawienia szerszych uwag na temat zbiorów polonijnych w zasobach archiwalnych w Polsce i za granicą oraz na temat zmieniającej się pozycji archiwaliów w badaniach naukowych w ogóle.

³ Beata Halicka, *Borderlands Biography: Z. Anthony Kruszewski in Wartime Europe and Postwar America*. In: *Borderlands Biography*, Brill Schöningh, 2021.

⁴ Sławomir Łukasiewicz, *Partia w warunkach emigracji: dylematy Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” 1945–1994*. Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Lublinie, 2014.